

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 658:830.322

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

THE INFORMATION SUPPORT INVESTMENT SECURITY SYSTEM OF ENTERPRISES

Басюк Т.П.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і права,
Національний університет харчових технологій

У статті розглянуто етапи створення системи моніторингу інвестиційної діяльності підприємства як основи інформаційного забезпечення його інвестиційної безпеки. Акцентовано увагу на тому, що система моніторингу повинна забезпечувати отримання двох блоків інформаційних показників: необхідних для розроблення і прийняття інвестиційних рішень на підприємстві; необхідних для аналізу в ході реалізації прийнятих інвестиційних рішень. Зазначено, які саме показники потрібно отримувати із зовнішніх та внутрішніх джерел.

Ключові слова: інвестиційна безпека підприємства, інформаційне забезпечення, система моніторингу, інвестиційна діяльність.

В статье рассмотрены этапы создания системы мониторинга инвестиционной деятельности предприятия как основы информационного обеспечения его инвестиционной безопасности. Акцентируется внимание на том, что система мониторинга должна обеспечивать получение двух блоков информационных показателей: необходимых для разработки и принятия инвестиционных решений на предприятии; необходимых для анализа в ходе реализации принятых инвестиционных решений. Указано, какие именно показатели нужно получать из внешних и внутренних источников.

Ключевые слова: инвестиционная безопасность предприятия, информационное обеспечение, система мониторинга, инвестиционная деятельность.

In the article the stages of creation of the monitoring system of investment activity of the enterprise as the basis of information support of its investment safety are considered. The attention is paid to the fact that the monitoring system should provide two blocks of information indicators: 1) necessary for the development and adoption of investment decisions in the enterprise; 2) necessary for analysis in the course of implementation of investment decisions taken. It is indicated which indicators should be obtained from external and internal sources.

Keywords: Investment security of the enterprise, information support, monitoring system, investment activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Стабільне функціонування підприємств в умовах економічної кризи та створення передумов їх сталого розвитку унеможливлюються без інвестиційної та інноваційної активності.

Здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності потребує створення на підприємствах системи ефективного управління, що забезпечуватиме підтримку бажаного рівня економічної безпеки.

Економічна безпека підприємства розглядається як своєрідний симбіоз складників: людського (включаючи кадровий), технологічного,

матеріального (у тому числі сировинного), інституційного, організаційного, інформаційного, продуктового, фінансового, інвестиційного. З огляду на це, економічна безпека підприємства напряму залежатиме від ефективності і безпечності його інвестиційно-інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання і проблеми економічної безпеки підприємства та її інвестиційного складника знаходиться у центрі уваги іноземних і вітчизняних дослідників, таких як: Безбожний В.Л., Варналій З.С., Геєць В.М., Денисенко М.П., Дорошко М.В., Захаров О.І.,

Іванюта Т.М., Кавун С.В., Камишнікова Е.В., Капітула С.В., Кириленко В.І., Кириченко О.А., Кірієнко А.В., Козаченко Г.В., Кравчук О.Я., Кучеренко О.О., Лаптев С.М., Ляшенко О.М., Мельник П.В., Олєйніков Є.А., Пономарьов В.П., Прохорова В.В., Тарангул Л.Л., Тумар М.Б., Турило А.М., Штангрет А.М., Якубець В.М., Ярочкін В.І. та ін.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Розглядаючи проблеми забезпечення економічної безпеки, науковці приділяють особливу увагу інвестиційній безпеці як найбільш динамічному та впливовому складнику. Вже з'явилися фундаментальні напрацювання стосовно питань інвестиційної безпеки [1, с. 28; 2, с. 233]. Але недостатньо уваги приділено передумовам, які створюють підґрунтя для здійснення стабільно ефективної інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. Особливої уваги, на нашу думку, потребують питання інформаційної підтримки інвестиційної безпеки підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досліджуючи проблематику інвестиційної безпеки як складової частини загальної економічної безпеки підприємства, варто зазначити, що її розглядають на макро- та мікрорівні. На макрорівні термін «інвестиційна безпека» трактується як процес забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економічна стратегія розвитку підприємства здатна зберігати і підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку та економічної стабільності і, як результат, зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення [3, с. 180]. На мікрорівні інвестиційна безпека може розглядатися як стан і процес. З одного боку, вона характеризує досягнутий рівень використання інвестиційних ресурсів в економічній політиці суб'єкта господарювання, а з іншого – визначає процес та напрями ефективного їх використання [4].

Інвестиційна безпека на рівні окремого підприємства забезпечується системою заходів, які в сукупності створюють сприятливі умови для інвестиційно-інноваційної діяльності і, як наслідок, позитивно відображаються на результатах операційної діяльності. Серед таких передумов потрібно виділити створення надійної і постійно діючої системи інформаційного забезпечення – системи моніторингу інвестиційної діяльності.

Зміст системи моніторингу інвестиційної діяльності, її широта та глибина визначаються галузевими особливостями операційної діяльності підприємства, обсягом і ступенем диверсифікації інвестиційної діяльності та іншими умовами. Конкретні показники цієї системи формуються як за рахунок зовнішніх, так і за рахунок внутрішніх джерел інформації [5].

Потрібно також зазначити, що важливою вимогою до створення системи інформаційного забезпечення інвестиційної діяльності підприємства є формування і аналіз сукупності показників, які поділяються на ті, що необхідні на етапі підготовки і прийняття рішень щодо доцільності реалізації інвестиційно-інноваційних проектів, і ті, що відстежуються в ході реалізації прийнятих рішень.

Показники інформаційного забезпечення інвестиційної безпеки, що формуються із зовнішніх джерел і обробляються, головним чином, на етапі підготовки і прийняття рішень щодо інвестиційно-інноваційних проектів, діляться на такі групи:

1. Показники, що характеризують загальноекономічний розвиток країни (макроекономічний та галузевий). До інформаційних показників, що характеризують макроекономічний розвиток, належать: темп зростання ВВП і національного доходу; розподіл національного доходу на споживання і нагромадження; обсяг капітальних вкладень; уведення в дію основних засобів; індекс інфляції; облікова ставка НБУ. Галузевий розвиток характеризується обсягом та динамікою виробленої та реалізованої продукції; динамікою обсягу капітальних вкладень; загальною вартістю активів підприємства, у тому числі необоротних, та їх віком; сумою власного капіталу підприємств; сумою валового прибутку підприємств, у тому числі від операційної та інвестиційної діяльності, індексом цін на продукцію галузі в періоді, що розглядається.

2. Показники, що характеризують кон'юнктуру інвестиційного ринку (фондових інструментів, грошових інструментів, капітальних товарів та послуг). Інформаційними показниками, що характеризують кон'юнктуру ринку фондових інструментів, є: види основних фондових інструментів; котирувальні ціни попиту і пропозиції по основних видах фондових інструментів; обсяги і ціни угод по основних видах фондових інструментів; зведений індекс динаміки цін на фондовому ринку. Показники, що характеризують кон'юнктуру ринку грошових інструментів інвестування: кредитна ставка окремих комерційних банків, що диференціюється по строках надання кредиту; депозитна ставка окремих комерційних банків, що диференціюється по вкладах за вимогою та строкових; офіційний курс окремих валют, яким оперує підприємство в процесі здійснення зовнішньоекономічних операцій; курс купівлі-продажу аналогічних видів валют, що встановлено комерційними банками. Кон'юнктуру ринку капітальних товарів та послуг характеризують такі інформаційні дані: основні види капітальних товарів, що обертаються на товарному ринку і пов'язані з інвестиційною діяльністю підприємства; котирувальні ціни попиту та пропозиції на відповідні капітальні товари; обсяги та ціни угод по відповідних капітальних товарах; середні ціни на інвестиційні послуги.

3. Показники, що характеризують діяльність контрагентів та конкурентів. Система цих показників використовується переважно для прийняття оперативних управлінських рішень по окремих аспектах здійснення інвестиційного процесу. Вони можуть формуватися по таких блоках: «інвестиційні компанії», фонди та інші посередники», «банки», «інвестиційні підрядчики», «страхові компанії», «постачальники реальних капітальних товарів», «продавці нематеріальних активів», «конкуренти». Склад інформативних показників кожного блоку визначається конкретними цілями управління інвестиціями, обсягом інвестиційної діяльності, тривалістю партнерських відносин та іншими умовами.

4. Нормативно-регулюючі показники. Ці показники формуються переважно у розрізі двох блоків: «нормативно-регулюючі показники по різноманітних аспектах інвестиційної діяльності підприємства», «нормативно-регулюючі показники по питаннях функціонування окремих сегментів інвестиційного ринку».

Система показників інформаційного забезпечення інвестиційної безпеки підприємства, що формуються із внутрішніх джерел, може бути затребуваною як на початковому етапі розроблення рішень щодо інвестиційних проектів, так і на подальших етапах, пов'язаних із прийняттям рішень стосовно доцільності продовження окремих інвестиційних проектів та інвестиційних програм. Ці показники також можуть бути поділена на три групи:

1. Показники, що характеризують рівень інвестиційної активності підприємства у цілому. До цієї групи належать: показники, що характеризують обсяги реального та фінансового інвестування; показники, що характеризують обсяги формування власних інвестиційних ресурсів; показники, що характеризують грошові потоки по інвестиційній діяльності.

2. Показники, що характеризують фінансові результати інвестиційної діяльності окремих структурних підрозділів підприємства: фінансові результати по основних формах інвестиційної діяльності; фінансові результати інвестиційної діяльності в регіональному розрізі; фінансові результати діяльності окремих «центрів інвестицій».

3. Нормативно-планові показники, що пов'язані з інвестиційною діяльністю підприємства: система внутрішніх нормативів, що регулюють інвестиційну діяльність підприємства; система планових показників інвестиційної діяльності підприємства.

Особлива необхідність запровадження інвестиційного моніторингу виникає у разі розроблення та прийняття рішення щодо великомасштабного і довготривалого інвестиційного проекту, наприклад придбання підприємства як діючого бізнесу. Інвестування у бізнес характеризується своєю комплексністю. Тобто поряд

із реальними інвестиціями одночасно здійснюються вкладення капіталу у фінансові, нематеріальні активи та людський капітал. Об'єднання перелічених чинників в одному об'єкті інвестування сприяє підвищенню рівня ефективності інвестування в діючий бізнес порівняно з іншими об'єктами інвестиційної діяльності, але не гарантує її отримання у передбачений період. Це пояснюється передусім можливими змінами у внутрішньому та зовнішньому середовищі як самого інвестора, так і об'єкта купівлі в період реалізації інвестиційного рішення. Щоб вчасно реагувати як на позитивний, а особливо на негативний вплив факторів на процес реалізації інвестиційного рішення, виникає закономірна потреба в постійному спостереженні за ходом реалізації інвестиційного рішення.

Система моніторингу реалізації інвестиційних рішень, які пов'язані з купівлею підприємства як діючого бізнесу, представляє собою налагоджений гнучкий механізм здійснення постійного спостереження за найважливішими поточними результатами реалізації даного інвестиційного проекту в умовах зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, а також його впливу на ринкову вартість підприємства-інвестора.

Система моніторингу реалізації інвестиційних рішень спрямована на своєчасне встановлення відхилень від нормативів та обмежень, які призводять до зниження ефективності інвестиційного рішення та ефективності діяльності підприємства-інвестора у цілому; виявлення й аналіз причин, що спричиняють ці відхилення, а також розроблення пропозицій щодо відповідного корегування окремих напрямів інвестиційної діяльності для нормалізації і підвищення ефективності.

Побудова системи моніторингу реалізації інвестиційних рішень для придбання діючого бізнесу може охоплювати такі етапи:

1. Побудова системи інформаційних показників з урахуванням кінцевої мети реалізації інвестиційного рішення щодо придбання підприємства як діючого бізнесу.

Така система показників повинна передусім ґрунтуватися на даних оперативного бухгалтерського обліку і статистичній звітності. Якщо необхідне включення окремих додаткових показників, будується система управлінського обліку, яка доповнює оперативний облік і підпорядкована потребам ефективного управління. Систему інформативних показників доцільно розробляти окремо для підприємства-інвестора і для придбаного бізнесу. Така необхідність полягає в тому, щоб розділяти їх результати діяльності для подальшого визначення і порівняння фактичної ефективності інвестиційного рішення і планової, а також установлення ймовірності досягнення підприємством-інвестором кінцевої мети.

2. Розроблення системи узагальнюючих (аналітичних) показників.

Система узагальнюючих показників будуватиметься окремо по підприємству-інвестору та інвестиційному проекту (діючому бізнесу) виходячи із цілей моніторингу реалізації інвестиційних рішень і ґрунтується на інформативних показниках, що для цього залучаються.

Аналітичні показники можна розділити за такими групами:

1) Формування фінансових ресурсів для реалізації інвестиційного рішення.

Ця група показників дає можливість аналізувати структуру інвестиційних витрат за джерелами їх утворення, а також оцінити вартість ресурсів, які застосовуються для придбання функціонуючого бізнесу, яка в подальшому може бути використана як ставка дисконтування.

2) Освоєння фінансових коштів, що спрямовуються на реалізацію інвестиційного рішення.

Експлуатаційні витрати, що несе підприємство-інвестор і які необхідні для реалізації інвестиційного проекту, можуть бути здійснені як у вигляді одноразових внесень, так і у вигляді поточних і постійних. У будь-якому разі вони можуть бути освоєні одночасно або поступово. Тоді виникає потреба у визначенні ступеню освоєння фінансових коштів, який необхідний для реальної оцінки результатів проекту і встановлення причин у разі негативної тенденції.

3) Виконання плану реалізації продукції або послуг.

Ця група показників є пріоритетною, коли метою придбання підприємства як діючого бізнесу було збільшення обсягів діяльності завдяки галузевій, товарній або регіональній диверсифікації. Ступінь виконання плану або нормативу по сукупному обсягу реалізації дає змогу оцінити можливість досягнення поставлених цілей. Визначення ступеню виконання плану обсягу реалізації окремо по інвестиційному проекту і підприємству-інвестору допомагає встановити причини можливого відхилення загального обсягу реалізації.

4) Виконання плану поточних витрат.

У складі показників цього розділу теж доцільно розглядати окремо показники по інвестиційному проекту і по підприємству-інвестору з подальшим визначенням загальної суми витрат. По рівню загальної суми витрат інвестор може робити висновки про ступінь досягнення мети – зниження витратомісткості продукції або діяльності у цілому.

5) Виконання плану прибутку.

Показники, що належать до цього розділу, є найбільш пріоритетними незалежно від цілей, що переслідує інвестор. Показники цього розділу наочно показують ступінь досягнення підприємством-інвестором своєї найголовнішої мети – підвищення добробуту його власників, що конкретизується у зростанні ринкової вартості підприємства-інвестора. Таким чином, якщо придбання підприємства як діючого бізнесу приносить прибуток у запланованому розмірі та

забезпечує відповідну прибутковість власного капіталу інвестора, то це дає можливість говорити про ефективність реалізації інвестиційного рішення.

6) Формування активів.

Придбання підприємства як діючого бізнесу обов'язково збільшує актив підприємства-інвестора. При цьому дуже важливим є аналіз не тільки показників приросту активів у цілому та їх структурних елементів, а й прибутковості додаткових активів.

7) Поточна ефективність реалізації інвестиційного проекту, яка може бути визначена за допомогою низки показників.

Ця група показників є особливо важливою, тому що вони розглядаються як критеріальні (критерій результативності) під час прийняття інвестиційного рішення щодо придбання підприємства як діючого бізнесу. По них плановими або нормативними значеннями встановлені ті, що були розраховані по прийнятому як найбільш ефективному проекту. Враховуючи ці стандарти і фактичні значення по критеріальних показниках у ході моніторингу досліджуються відхилення (різниця між фактом і нормативом), їх розмір, причини виникнення.

3. Розроблення форми звітності відповідальних осіб за реалізацію інвестиційного проекту.

Форма звітності розробляється виходячи з того, яка інформаційна база необхідна для здійснення моніторингу реалізації інвестиційних рішень та яку дійсно можливо залучити. Також ураховується склад аналітичних показників, що є підконтрольними і по яких установлені кількісні стандарти.

4. Встановлення періодичності формування звітної бази даних.

Визначення контрольного періоду по кожному розділу показників ґрунтується на їх пріоритетності в процесі реалізації інвестиційного проекту. Пріоритетність, своєю чергою, залежить від етапу реалізації інвестиційного проекту. На початковому етапі (перший рік) найбільша увага приділяється показникам формування фінансових ресурсів для реалізації проекту (контролюються раз на декаду). Наступними за значимістю на початковому етапі є показники, що відображають освоєння фінансових коштів, які спрямовувалися на реалізацію комплексного інвестиційного проекту. Звітність по цих показниках має подаватися в кінці кожного місяця.

Після формування й освоєння фінансових коштів на наступних етапах реалізації проекту пріоритетність показників дещо змінюється. До показників першого рангу пріоритетності будуть належати ті, що характеризують виконання плану обсягу реалізації, поточних витрат, прибутку як по проекту, так і по підприємству-інвестору. Їх значення контролюються кожного кварталу. До другого рангу пріоритетності належать показники, що відображають формування активів та ефективності інвестиційного проекту.

Спостереження цих груп показників пропонується проводити в кінці кожного року дії інвестиційного проекту.

5. Встановлення розмірів відхилень фактичних результатів показників, що контролюються, від установлених стандартів.

Відхилення від установлених стандартів обов'язково фіксується на момент подання звітності по встановлених показниках і розраховується як в абсолютних, так і у відносних величинах.

Від'ємне відхилення по показниках, які є об'єктом спостереження, свідчить про те, що фактичне їх значення нижче за нормативне. Від'ємне відхилення може бути двох типів: допустиме від'ємне відхилення та критичне від'ємне відхилення. Для проведення такого розподілу підприємство-інвестор визначає критерій «критичного» відхилення, який диференціюється по контрольних періодах. Як «критичне» відхилення по показниках із декадним і місячним періодами спостереження може бути прийняте відхилення у розмірі 20 і більше відсотків; по показниках із періодом спостереження раз у квартал – 10 і більше відсотків; по показниках із річним контрольним періодом – 5 і більше відсотків.

6. Виявлення основних причин відхилення фактичних результатів підконтрольних показників від установлених стандартів.

Відхилення зі знаком «-» для інвестора є сигналом до відповідних дій. Передусім проводиться детальний аналіз ситуації по кожному

показнику з критичним відхиленням. Установлюються причини, що сприяли такому становищу.

Отримання інформації про хід реалізації прийнятих інвестиційних рішень потребує витрат додаткових трудової години. З огляду на це, важливо зрозуміти необхідність уведення додаткової трудової одиниці на підприємстві для виконання означених завдань. У разі відсутності на підприємстві інвестиційних проектів, пов'язаних із придбанням діючого бізнесу, функції моніторингу реалізації рішень стосовно інших видів об'єктів інвестування можуть виконуватися спеціалістами фінансового відділу.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За підсумками вищезрозглянутого можна зробити такі висновки:

- запорукою здійснення ефективної та безпечної інвестиційної діяльності на підприємстві є налагоджена система моніторингу;
- система моніторингу повинна включати два блоки: збір і обробку інформативних показників із зовнішніх та внутрішніх джерел для обґрунтування інвестиційних рішень; спостереження і виявлення негативних критичних відхилень у ході реалізації інвестиційних рішень.

Опираючись на створене інформативне забезпечення, можна визначати рівень інвестиційної безпеки як інтегрального показника оцінки ефективності інвестиційної діяльності підприємства, методичне розроблення якого є предметом подальшого наукового дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки : [монографія] / В.І. Кириленко – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
2. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи : [монографія] / О.А. Кириченко [та ін.] ; заг. ред. О.А. Кириченко. – К. : КРОК, 2010. – 412 с.
3. Побережна Н.М. Інвестиційна складова економічної безпеки / Н.М. Побережна // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія «Технічний прогрес та ефективність виробництва». – 2013. – № 67. – С. 179–185 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vcpitp_2013_67_31.pdf
4. Любимов В.І. Поняття та критерії інвестиційної безпеки / В.І. Любимов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=136>
5. Кудрявцев В.М. Система управління інвестиційною безпекою підприємства / В.М. Кудрявцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/11331/1/2.pdf>